

Testy Modelu Standardowego

prof. dr hab. Aleksander Filip Żarnecki

Wszechświat Cząstek Elementarnych

Wykład 12

- bozony $W^\pm$ i Z^0
- kwark t
- kolor kwarków
- liczba neutrin
- pomiary precyzyjne
- poszukiwania bozonu Higgsa
- poszukiwanie “nowej fizyki” (poza Modelem Standardowym)

Wprowadzenie

Nagrody Nobla

1979 - Sheldon L. **Glashow**, Abdus **Salam** i Steven **Weinberg**

Za stworzenie model oddziaływań elektro-słabych
oraz przewidzenie istnienia bozonów $W^{\pm}$ i Z^0

1984 - Carlo **Rubia** i Simon **Van der Meer**

Za odkrycie bozonów $W^{\pm}$ i Z^0

1999 - Gerardus 't **Hooft** i Martinus J.G. **Veltman**

Za wykazanie spójności modelu

2004 - David J. **Gross**, H. David **Politzer** i Frank **Wilczek**

Za stworzenie podstaw opisu oddziaływań silnych

Model oddziaływań elektro-słabych + **chromodynamika kwantowa** (QCD):

Model Standardowy

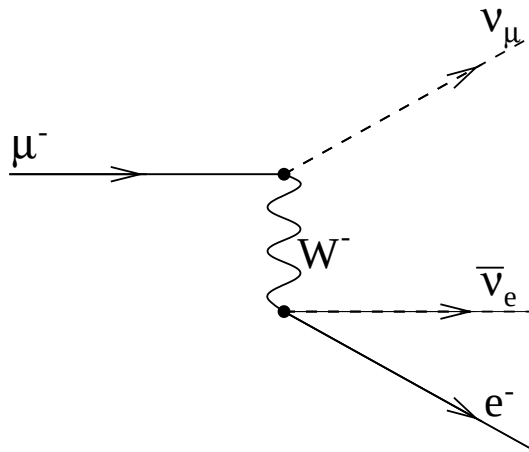
Bozony $W^\pm$ i Z^0

Model Weinberg'a-Salam'a

Nowy model oddziaływań słabych (1968)

Oddziaływanie zachodzi przez wymianę bardzo masywnego bozonu $W^\pm$ lub Z^0 .

Rozpad mionu:

“Słabość” oddziaływania nie wynika ze stałej sprzężenia a z **dużej masy bozonu**:

$$G_F \sim \frac{g^2}{m_W^2}$$

Przyjmując, że **sprzężenie** g powinno być takie jak dla oddziaływań **EM**, **Weinberg** i **Salam przewidzieli** masy $W^\pm$ i Z^0 :

$$m_W \sim 80 \text{ GeV}$$

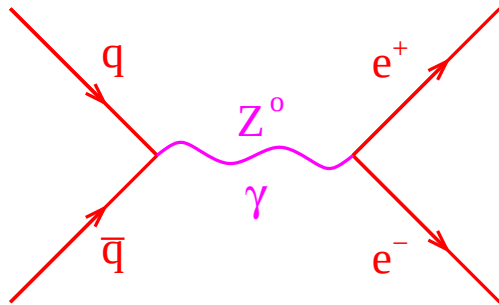
$$m_Z \sim 90 \text{ GeV}$$

Oddziaływania neutrin z wymianą bozonu Z^0 (tzw. **wymiana prądów neutralnych**) - 1973

Bozony $W^\pm$ i Z^0

Odkrycie akcelerator SPS w CERN

W zderzeniach $p\bar{p}$ możliwa jest anihilacja pary $q\bar{q}$ w wirtualny foton lub bozon Z^0 , które następnie mogą się rozpaść na parę leptonów (e^+e^- , $\mu^+\mu^-$, $\tau^+\tau^-$):

Jest to tzw. process **Drela-Yana**. Wkład od wymiany $Z^0 \Rightarrow$ maksimum w **masie niezmienniczej** pary leptonów.

Wyniki UA1 (1983):

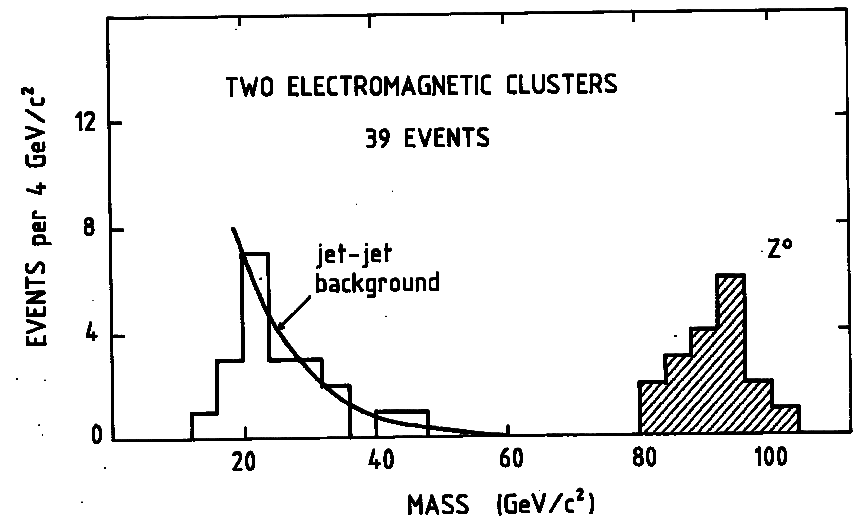
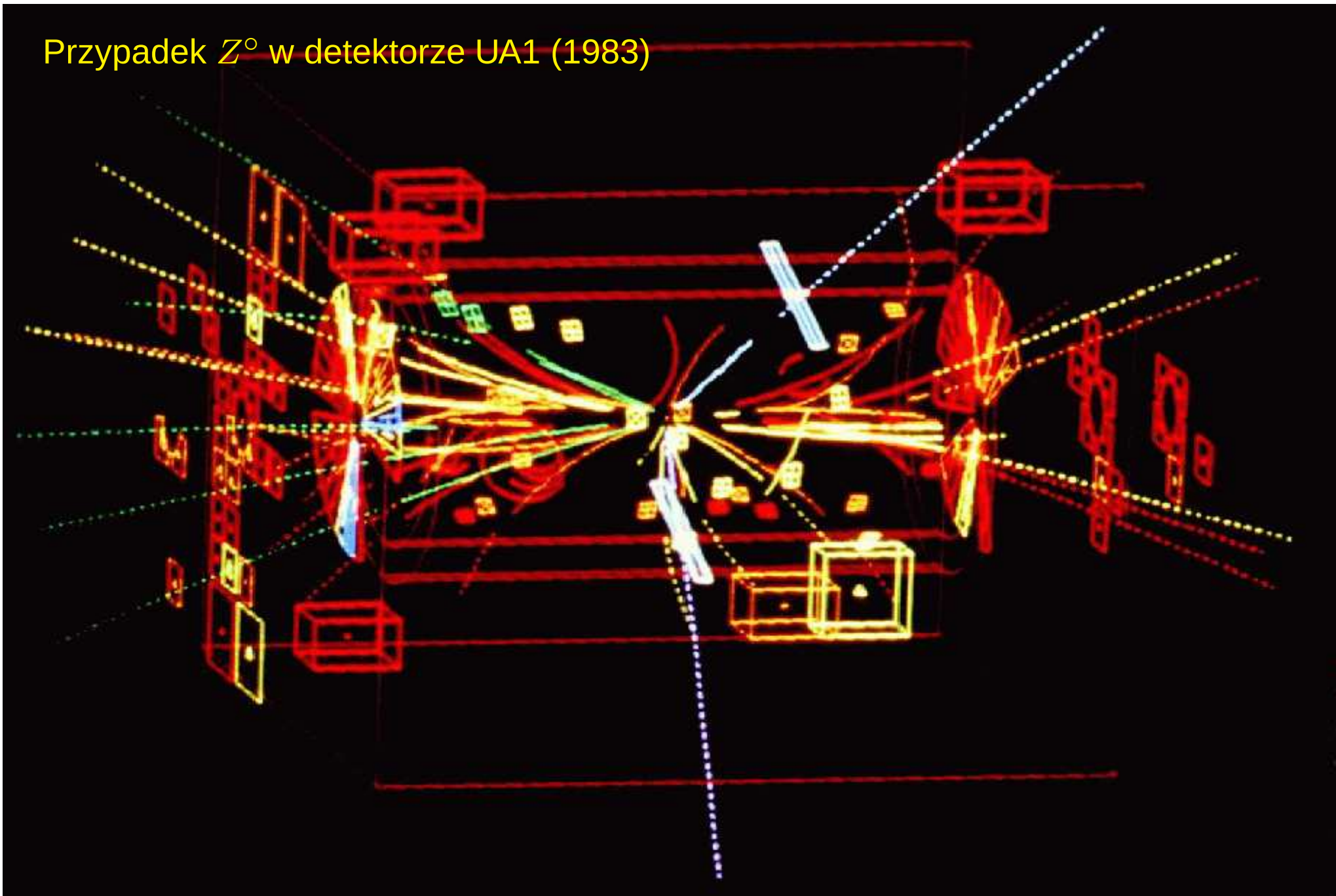

Fig. 1

Przypadek Z^0 w detektorze UA1 (1983)

Bozony $W^\pm$ i Z^0

Odkrycie

W zderzeniach $p\bar{p}$ możliwa jest też “anihilacja” pary $q\bar{q}'$ w bozon $W^\pm$:

$$u\bar{d} \rightarrow W^+ \rightarrow e^+ \nu_e$$

Proces z **produkcją neutrina**

⇒ niezachowanie pędu poprzecznego

Odkrycie bozonów $W^\pm$ i Z^0 przypisujemy eksperymentom **UA1** i **UA2** przy akceleratorze SPS w CERN.

Wyniki UA1 (1983):

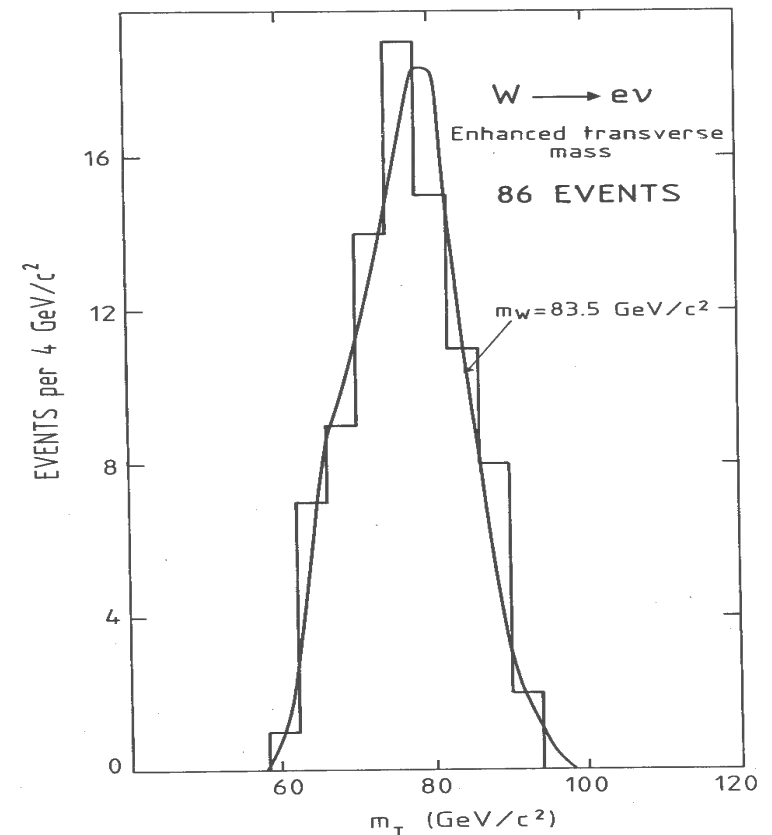
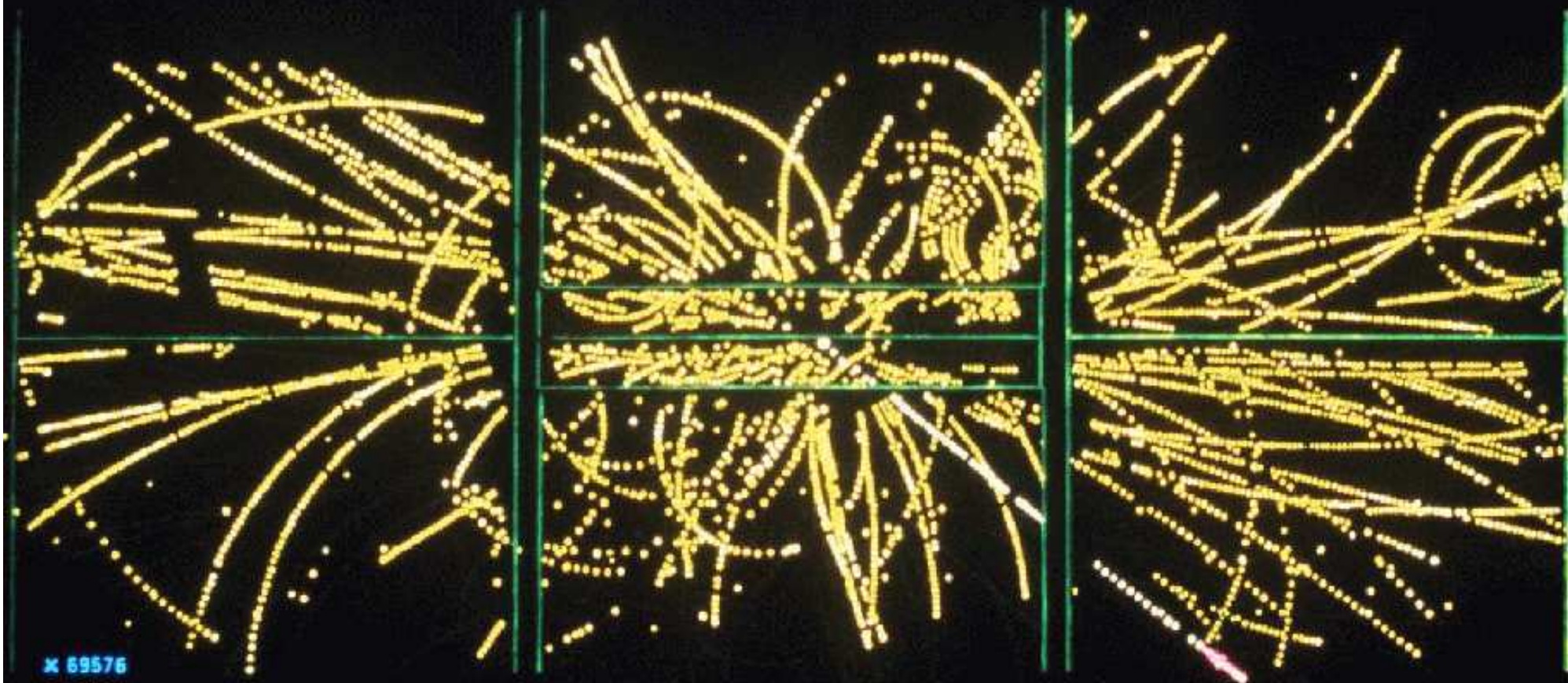

Fig. 3b

EVENT 2958. 1279. Przypadek W^- w detektorze UA1 (1983)

Bozony $W^\pm$ i Z^0

Rozpraszanie elektron-proton

Q^2 - kwadrat przekazu czteropędu
skala energetyczna rozpraszania

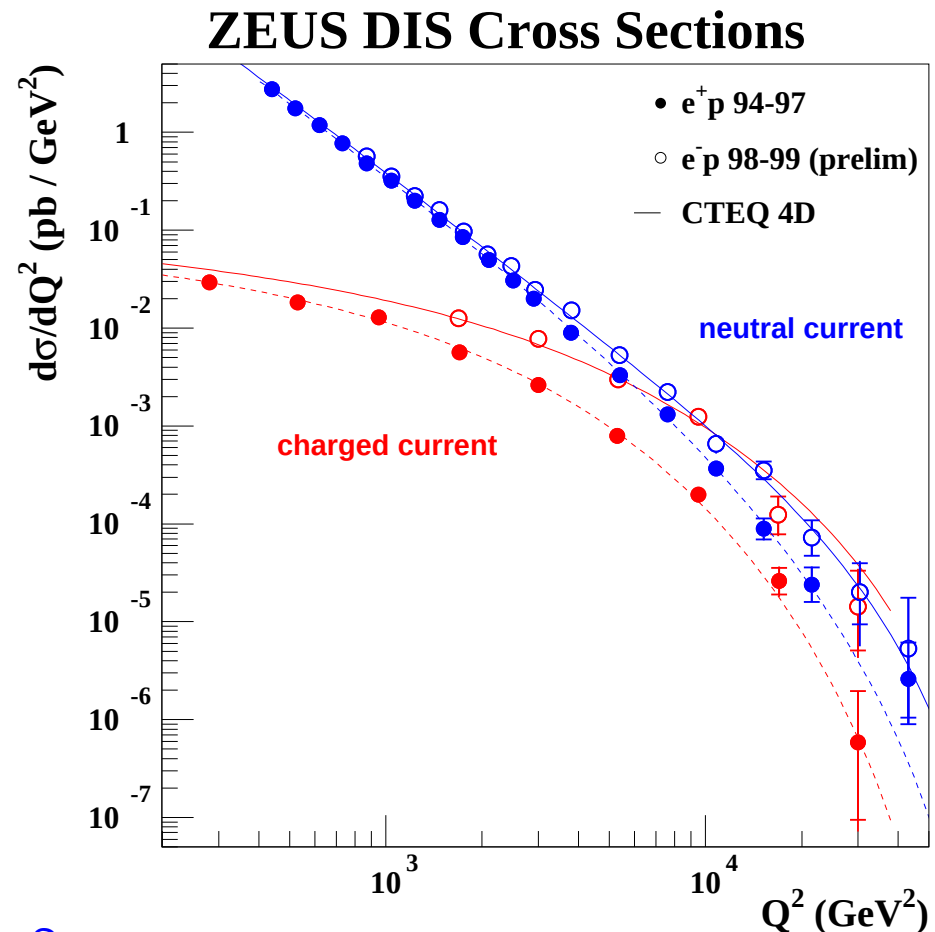
Wymiana prądów neutralnych (NC)
(dominuje wymiana γ):

$$\frac{d\sigma}{dQ^2} \sim \frac{1}{Q^4}$$

Dla wymiany $W^\pm$ (CC):

$$\frac{d\sigma}{dQ^2} \sim \frac{1}{(M_W^2 + Q^2)^2}$$

W obszarze bardzo dużych Q^2 “unifikacja”:

Gdy $Q^2 \geq M_W^2$ oddziaływania słabe porównywalne z EM

Kwark t

Krótką historia

- 1964 - Gell-Mann i Zweig, koncepcja 3 kwarków: u, d, s
- 1970 - Glashow, Iliopoulos i Maiani proponują 4 kwarki: u, d, s, c
- 1973 - Kobayashi i Maskawa dodają 2 kwarki (t i b), żeby wytłumaczyć łamanie CP
- 1974 - Ting, Richter: odkrycie kwarku c
- 1977 - Lederman (Fermilab): odkrycie kwarku b

Własności kwarku b (ładunek, izospin, sprzężenia do bozonów cechowania) odpowiadają kwarkom “dolnym” (d i s) $\Rightarrow$ musi istnieć “górny” partner: **top**

Pierwsze przewidywania (reguła “3”):

$$m_s = 0.5 \text{ GeV} \quad m_c = 1.5 \text{ GeV} \quad m_b = 4.5 \text{ GeV} \quad \Rightarrow \quad m_t \sim 15 \text{ GeV}$$

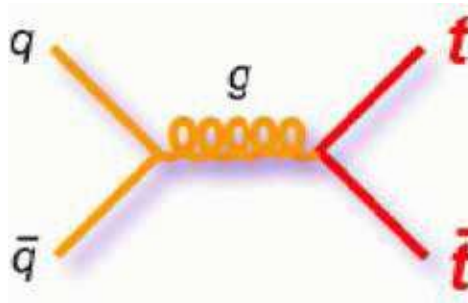
Pierwsze “odkrycie”: CERN SPS, 1984, $m_t \sim 40 \text{ GeV}$ (potem odwołane)

Poszukiwany także w LEP i HERA, bez powodzenia...

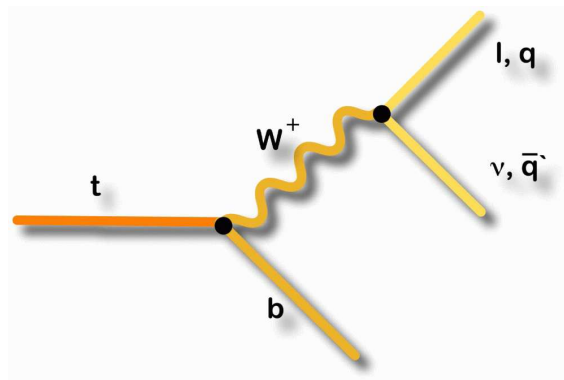
Kwark t

Tevatron zderzenia $p\bar{p}$ przy energii $\sqrt{s} \sim 2 \text{ TeV}$

Kwark t najczęściej produkowany w wyniku anihilacji kwark-antykwar:

Rozpada się prawie natychmiast (nie tworzy żadnych cząstek):

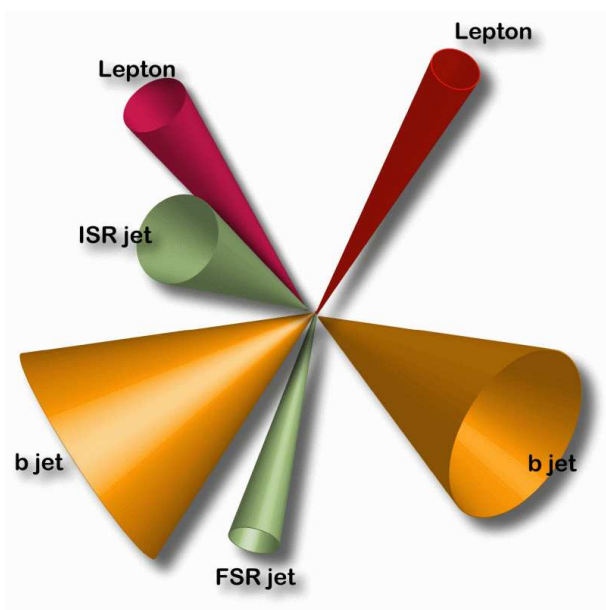
Obserwujemy powstający **kwark b** oraz **lepton** i **neutrino** (brakujący pęd poprzeczny) lub **parę jetów** o masie niezmienniczej odpowiadającej masie W

Kwark t

Tevatron

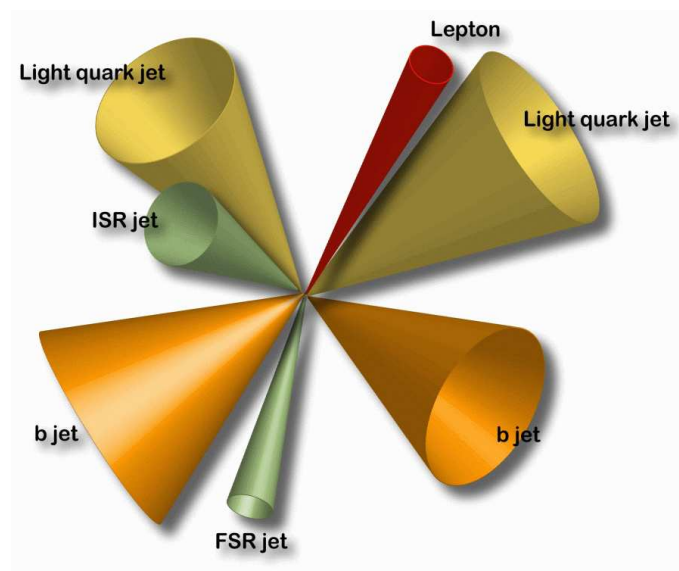
Ponieważ kwark t produkowany jest parami ($t\bar{t}$) mamy 3 możliwe klasy przypadków

leptonowe

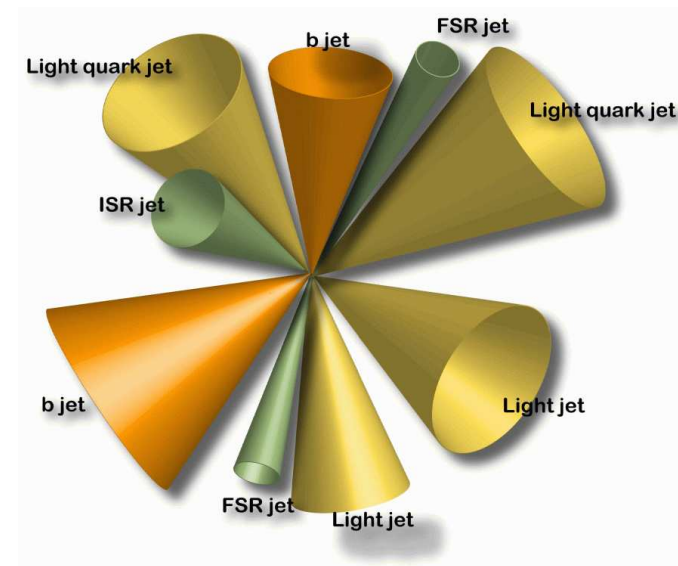
“złota próbka” ale tylko
 $\sim 4\%$ przypadków
 $(e^+e^-, \mu^+\mu^- \text{ i } e^\pm\mu^\pm)$

półleptonowe

$\sim 30\%$ przypadków
 (tylko $e^\pm$ i $\mu^\pm$)
 małe tło

hadronowe

$\sim 46\%$ przypadków
 bardzo duże tło
 trudna identyfikacja

Kwark t

Tevatron

Jeden z pierwszych przypadków

$e^+ + 4 \text{ jet event}$

40758_44414

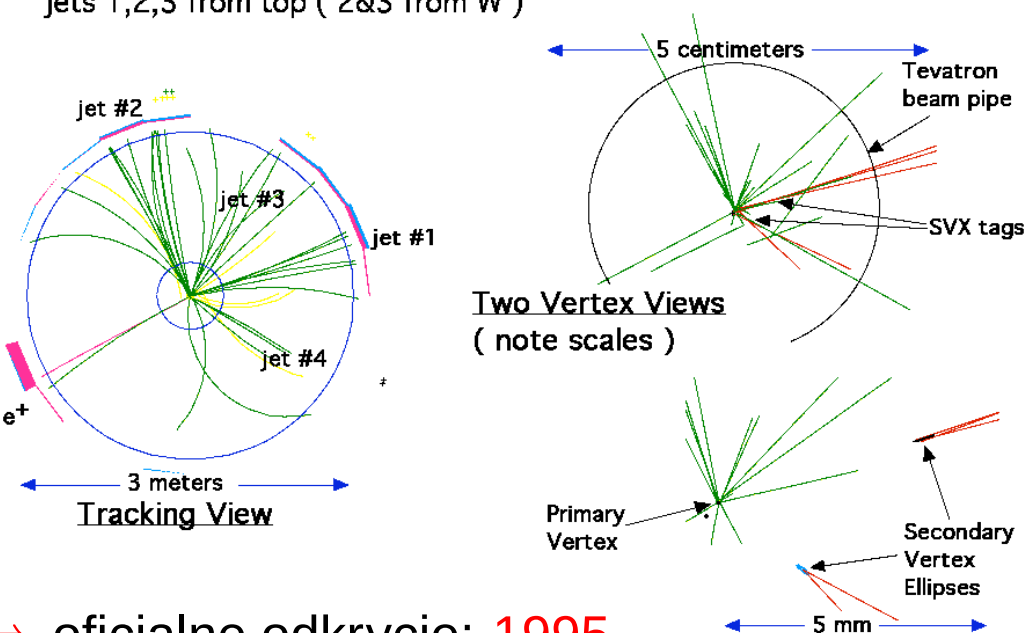
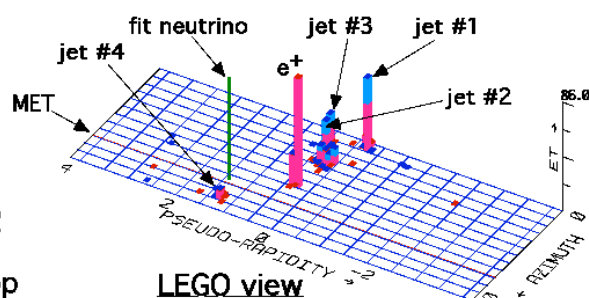
24-September, 1992

TWO jets tagged by SVX

fit top mass is $175 \pm 10 \text{ GeV}/c^2$

e^+ , Missing E_t , jet #4 from top

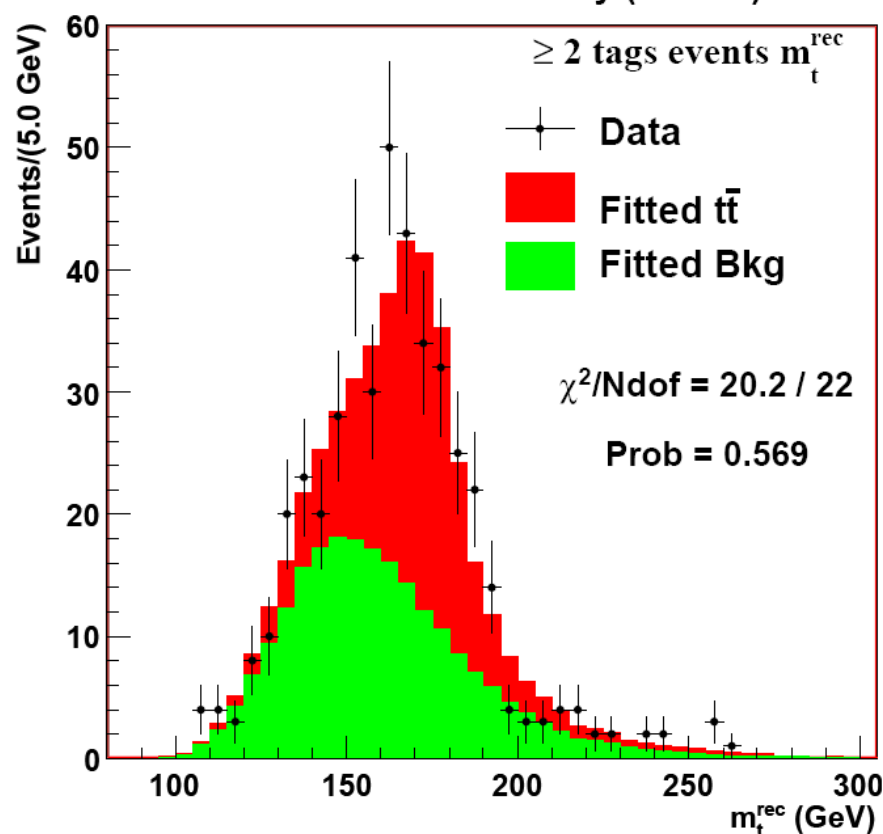
jets 1,2,3 from top (2&3 from W)

⇒ oficjalne odkrycie: 1995

Najnowsze dopasowanie masy

CDF Run II Preliminary (2.9 fb^{-1})

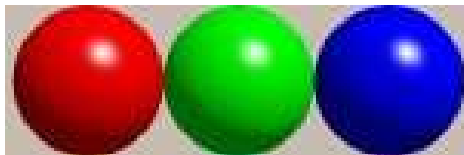

CDF + D0: $m_t = 173.1 \pm 1.3 \text{ GeV}$

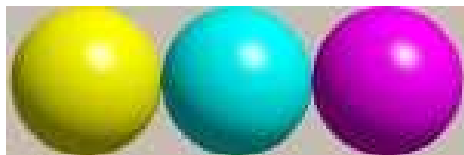
Kolor

Przypomnienie

Każdy z kwarków obdarzony jest ładunkiem kolorowym: R , G lub B .

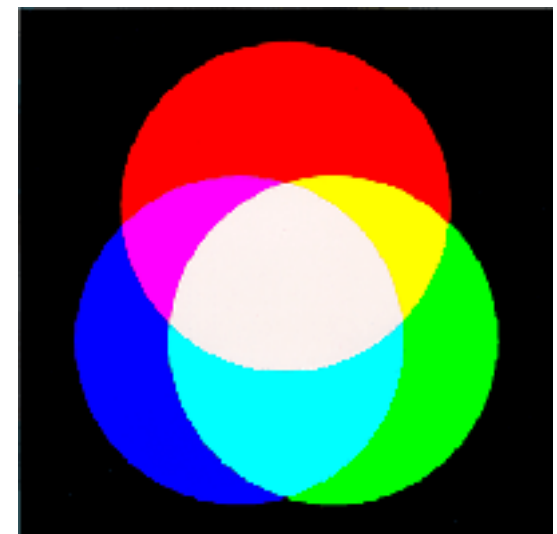

Antykwarki mają odpowiednio anty-kolory (kolory “ujemne”): $\bar{R}$, $\bar{G}$, $\bar{B}$.

Jako swobodne mogą istnieć tylko cząstki nie niosące netto ładunku kolorowego (cząstki “białe”):

$$\begin{aligned} R + G + B &= 0 \\ R + \bar{R} &= G + \bar{G} = B + \bar{B} = 0 \end{aligned}$$

Kolor

Liczenie kwarków

Wirtualny foton (lub bozon Z^0) powstający w wyniku anihilacji e^+e^- rozpada się na wszystkie dostępne cząstki. Liczbę kwarków można sprawdzić mierząc:

$$R^{e^+e^-} = \frac{N(e^+e^- \rightarrow \text{hadrony})}{N(e^+e^- \rightarrow \mu^+\mu^-)} \approx \sum_q e_q^2$$

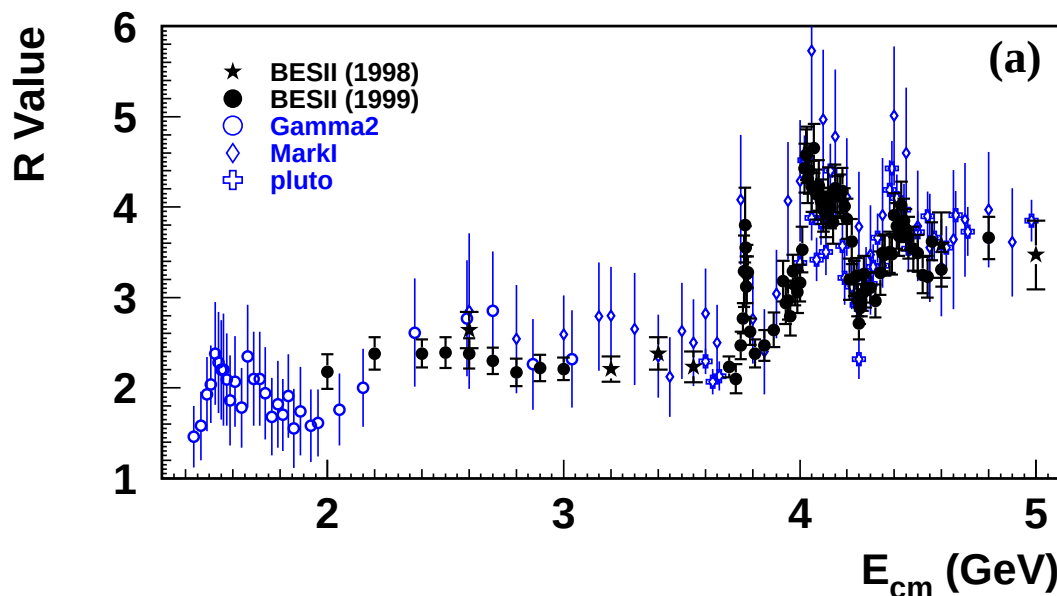
Oczekiwalibyśmy:

dla 3 kwarków (u,d,s): $R \approx \frac{2}{3}$

dla 4 kwarków (u,d,s,c): $R \approx \frac{10}{9}$
($E_{CM} > 4 \text{ GeV}$)

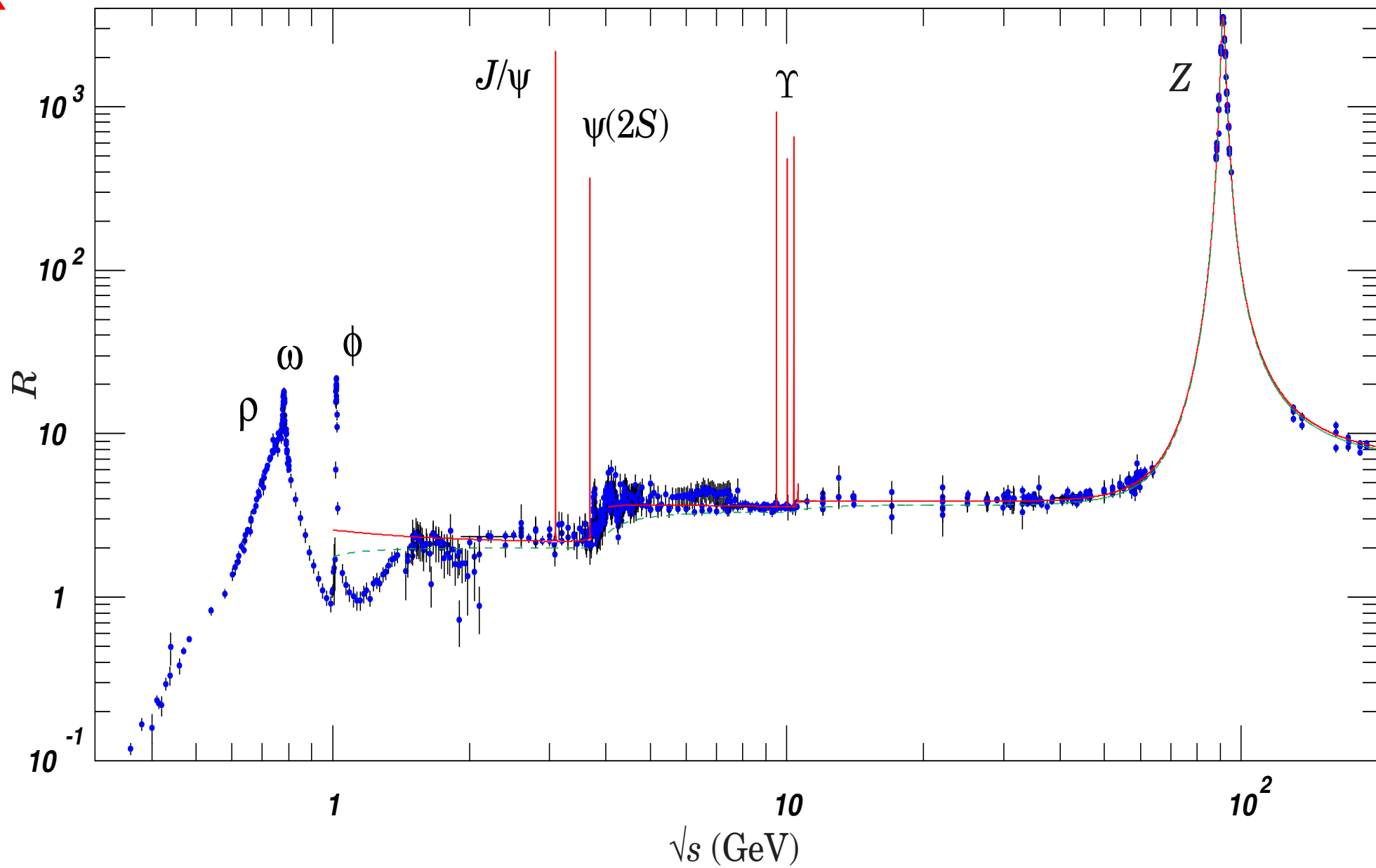
W doświadczeniu uzyskujemy wartości 3 razy większe!

⇒ każdy kwark w 3 kolorach !

R

LEP, CERN, Genewa

Niezwykle precyzyjne testy Modelu Standardowego

Pomiary precyzyjne w LEP

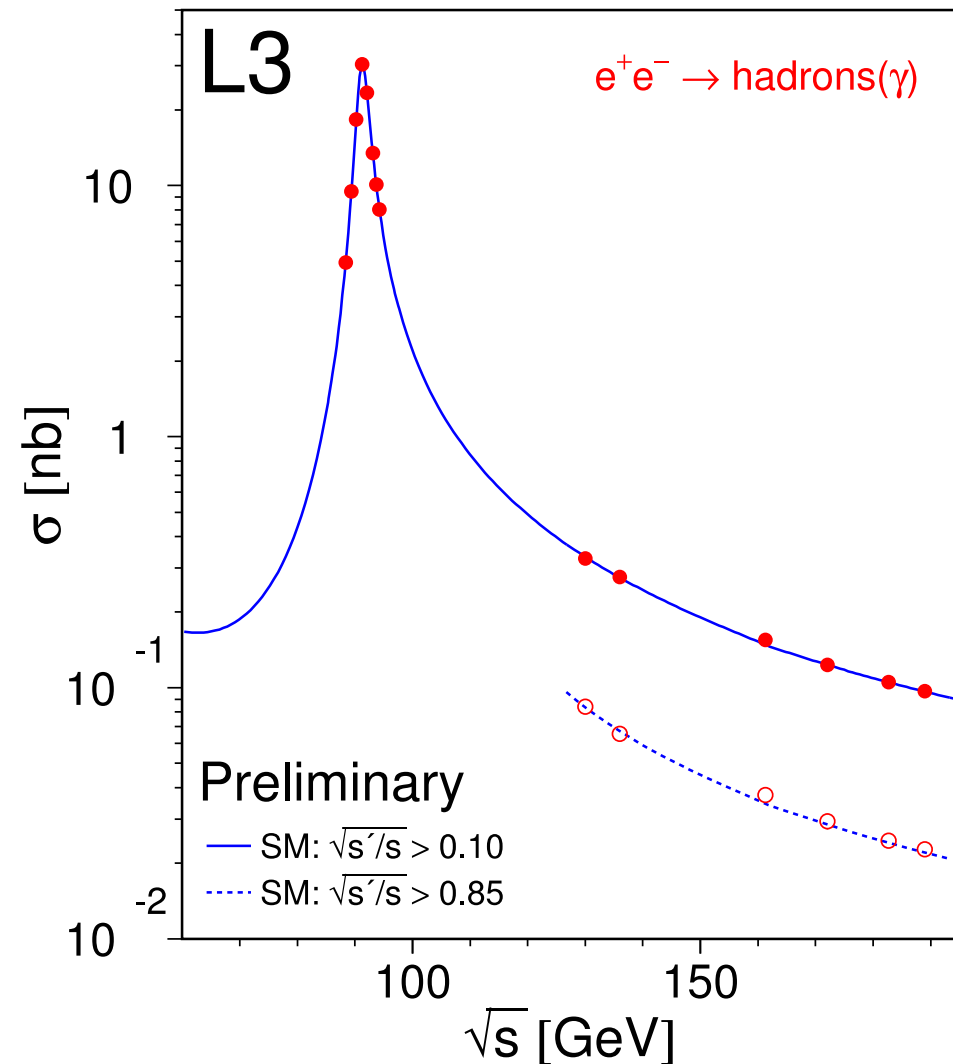
$$e^+e^- \rightarrow Z^0$$

Model Standardowy został bardzo dokładnie **przetestowany** w zderzeniach e^+e^- w akceleratorach **LEP** i **SLC**.

W przekroju czynnym na produkcję hadronów widać wyraźne **maksimum** odpowiadające **produkcji** rzeczywistego Z^0

Szerokość maksimum odpowiada **naturalnej szerokości** bozonu Z^0 .

Ponieważ jest to cząstka niesłychanie krótkożyciowa, jej masa nie jest dokładnie określona...

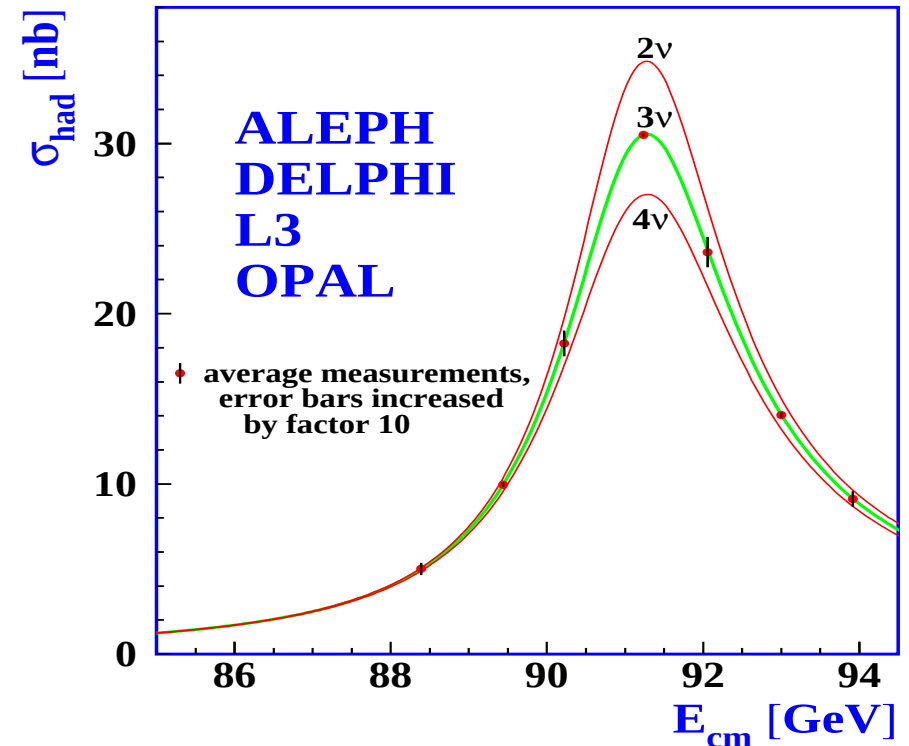

Pomiary precyzyjne w LEP

Liczba neutrin

Z^0 rozpada się na kwarki, naładowane leptony i neutrina. Stosunki rozpadów proporcjonalne są do liczby stanów. Im więcej neutrin tym mniej rozpadów na inne cząstki.

⇒ mierząc całkowity przekrój czynny w rezonansie Z^0 możemy wyznaczyć liczbę bezmasowych neutrin

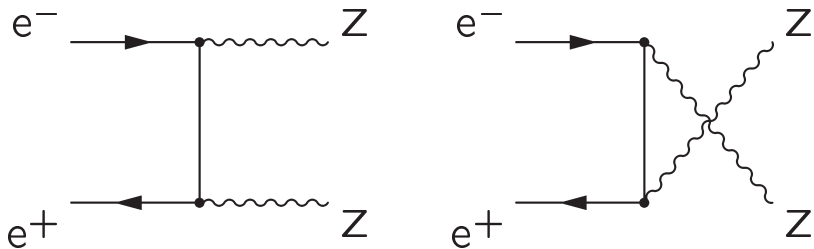
$$N_\nu = 2.9840 \pm 0.0082$$

final 2005 (LEP+SLC)

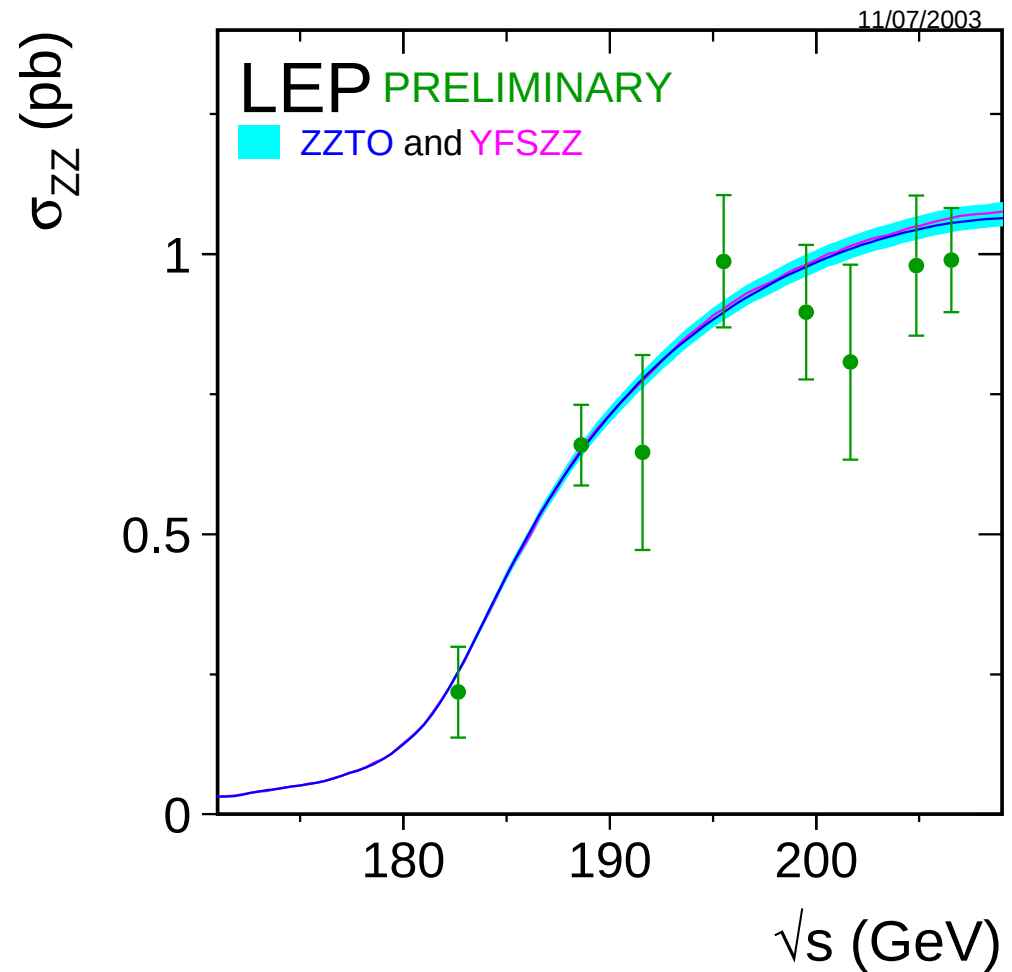
Pomiary precyzyjne w LEP

$$e^+e^- \rightarrow Z^0 Z^0$$

Dla $\sqrt{s} > 2M_Z$ możliwa jest produkcja pary bozonów Z^0

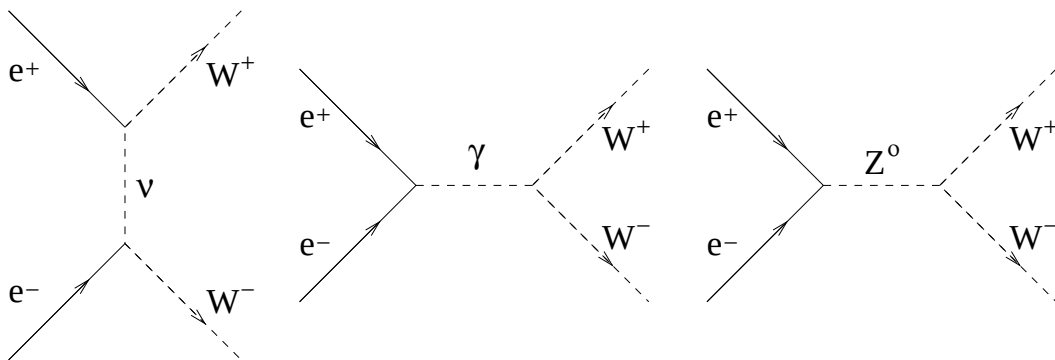
Bardzo dobra zgodność z przewidywaniami Modelu Standardowego $\Rightarrow$

Pomiary precyzyjne w LEP

$$e^+e^- \rightarrow W^+W^-$$

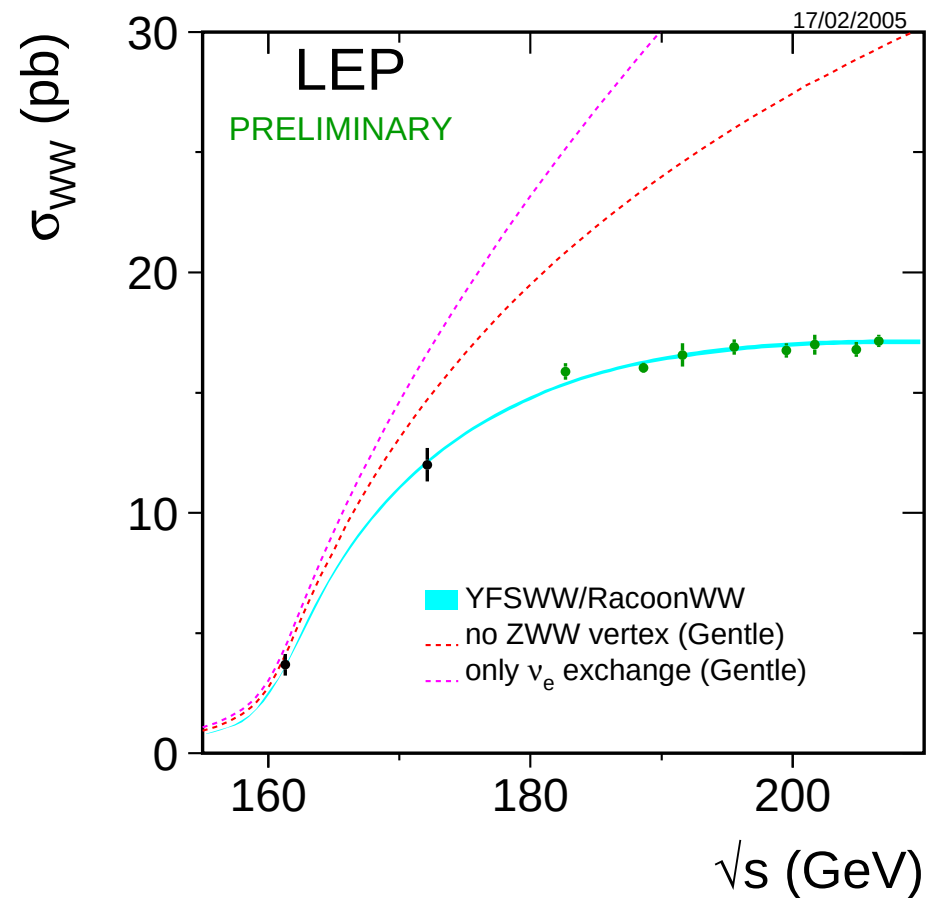
Wkład od trzech różnych procesów:

Sprzężenia wynikają z przyjętych symetrii cechowania

⇒ ścisłe przewidywania modelu

Doświadczalnie potwierdzone kasowanie wkładów od różnych procesów ⇒

Pomiary precyzyjne w LEP

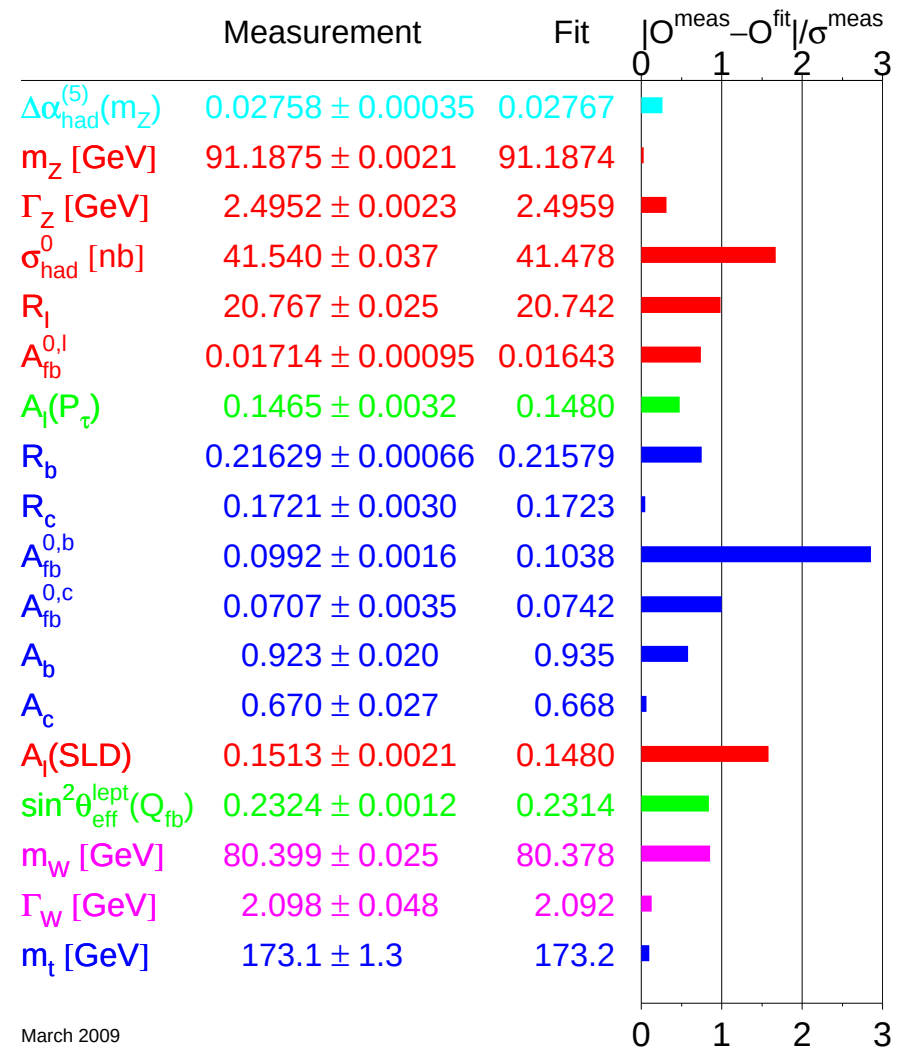
Porównanie

Model Standardowy ma jedynie **trzy wolne parametry** opisujące oddziaływania (+ masy fermionów i Higgsa).

Można wybrać np. α_{em} , G_F i M_Z .

Model tłumaczy **wyniki wszystkich** dotychczasowych **pomiarów** oddziaływań **elektrosłabych** !

Miara zgodności: $\text{pull} \equiv \frac{|X_{meas} - X_{SM}|}{\sigma_X} \Rightarrow$

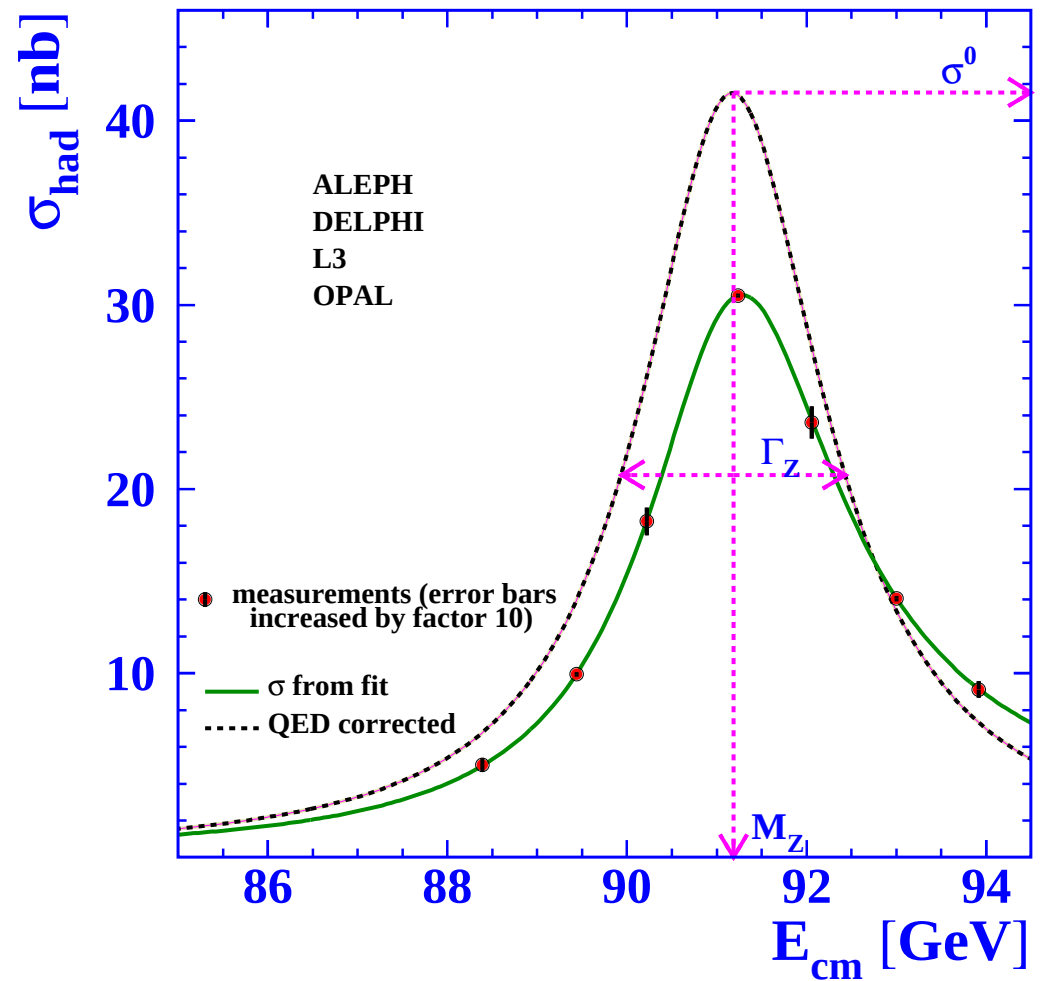
Pomiary precyzyjne w LEP

Poprawki

Wielkości fizyczne **zmierzone** w LEP **czułe** są na **poprawki** “**wyższych** **rzędów**”.

Poprawki pochodzą w szczególności od **procesów** z wirtualną wymianą **bozonu** $W^\pm$, **kwarku** t , **bozonu** Higgsa lub innych ciężkich cząstek...

Precyzyjne pomiary w LEP i innych eksperymentach pozwalają **wnioskować** o **masach** tych cząstek, nawet jeśli ich bezpośrednio nie obserwujemy!

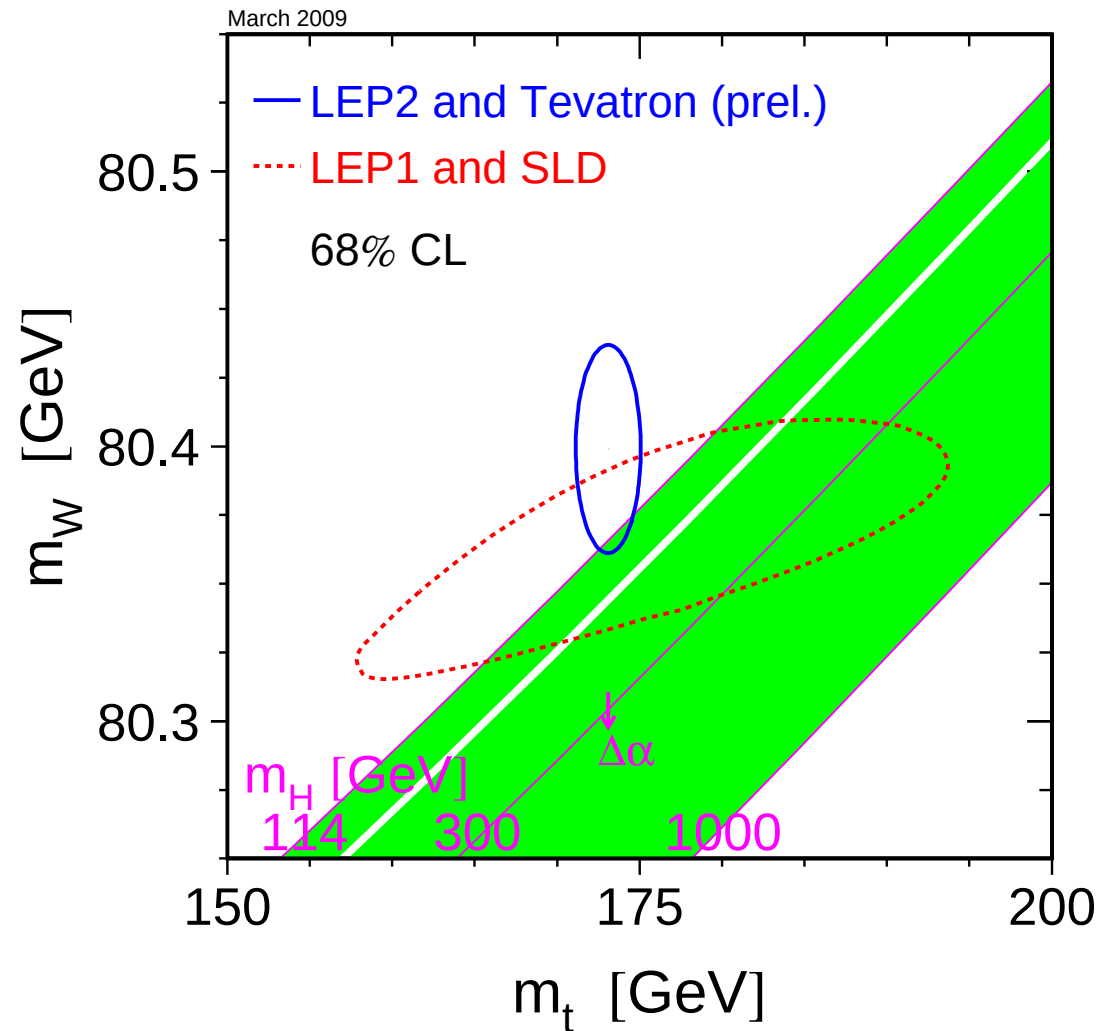

Pomiary precyzyjne w LEP

Poprawki

Możemy wyznaczyć **masy ciężkich cząstek** na podstawie analizy **precyzyjnych pomiarów** przy **niższych energiach**.

Dla bozonu $W^\pm$ i kwarku t wyniki bardzo dobrze zgodziły się z **bezpośrednimi pomiarami**

Pomiary precyzyjne w LEP

Masa higgsa

Analiza **wszystkich** dostępnych **danych** wskazuje, że masa Higgsa powinna wynosić **około 100 – 200 GeV**

$$m_h = 90^{+36}_{-27} \text{ GeV}$$

lub: $m_h < 163 \text{ GeV}$ (95% CL)

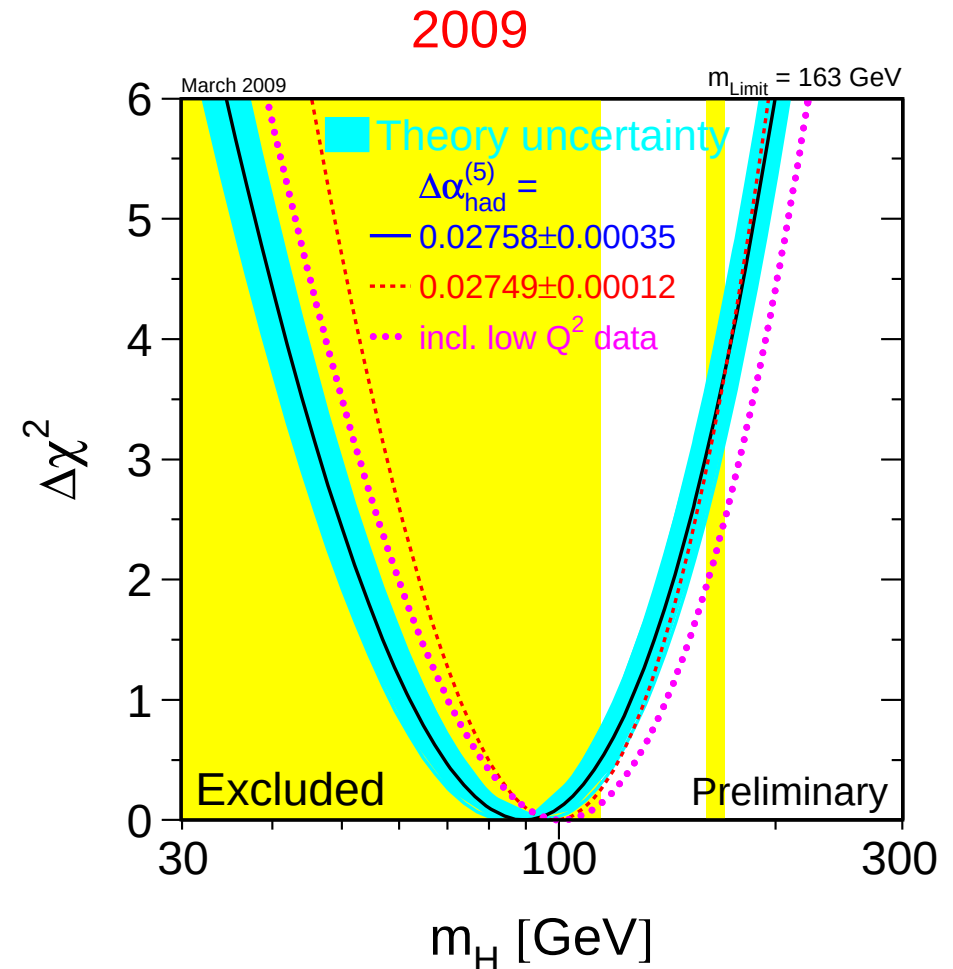
Dlaczego wciąż go nie widzimy ?...

Z bezpośrednich poszukiwań:

$$m_h > 114.4 \text{ GeV} \text{ (95\% CL)}$$

wszystkie dane LEP:

ALEPH + DELPHI + L3 + OPAL

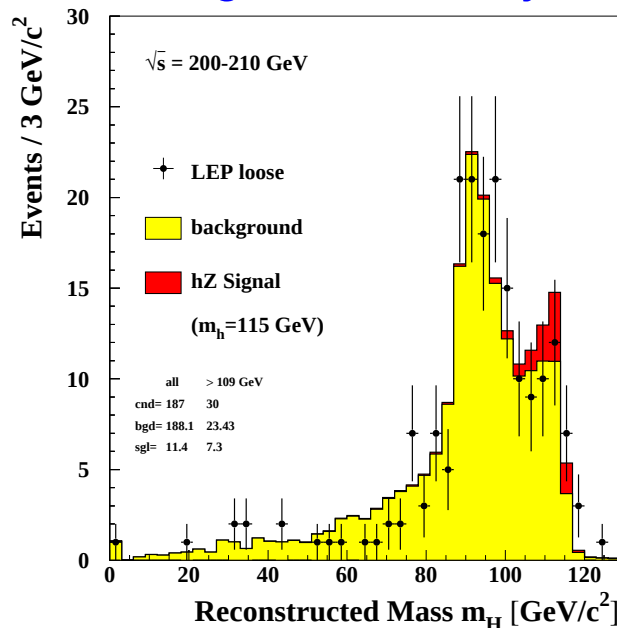

Poszukiwanie Higgsa w LEP

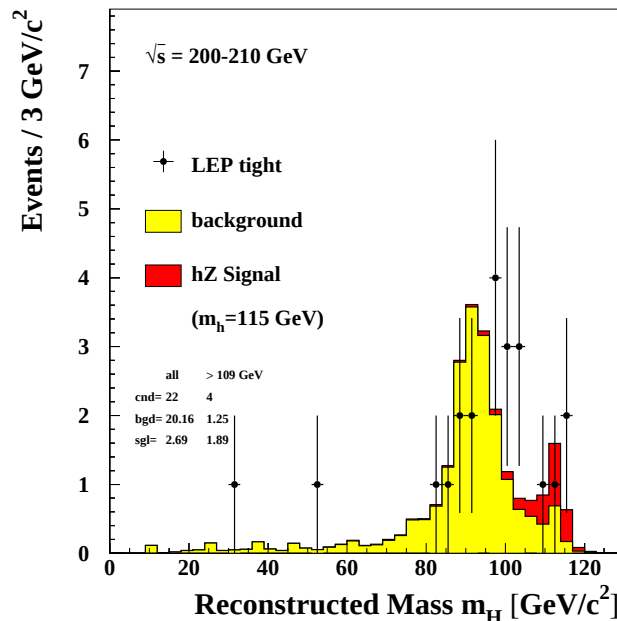
Rozkład masy

rozpad w pary $b\bar{b}$ ...

łagodna selekcja

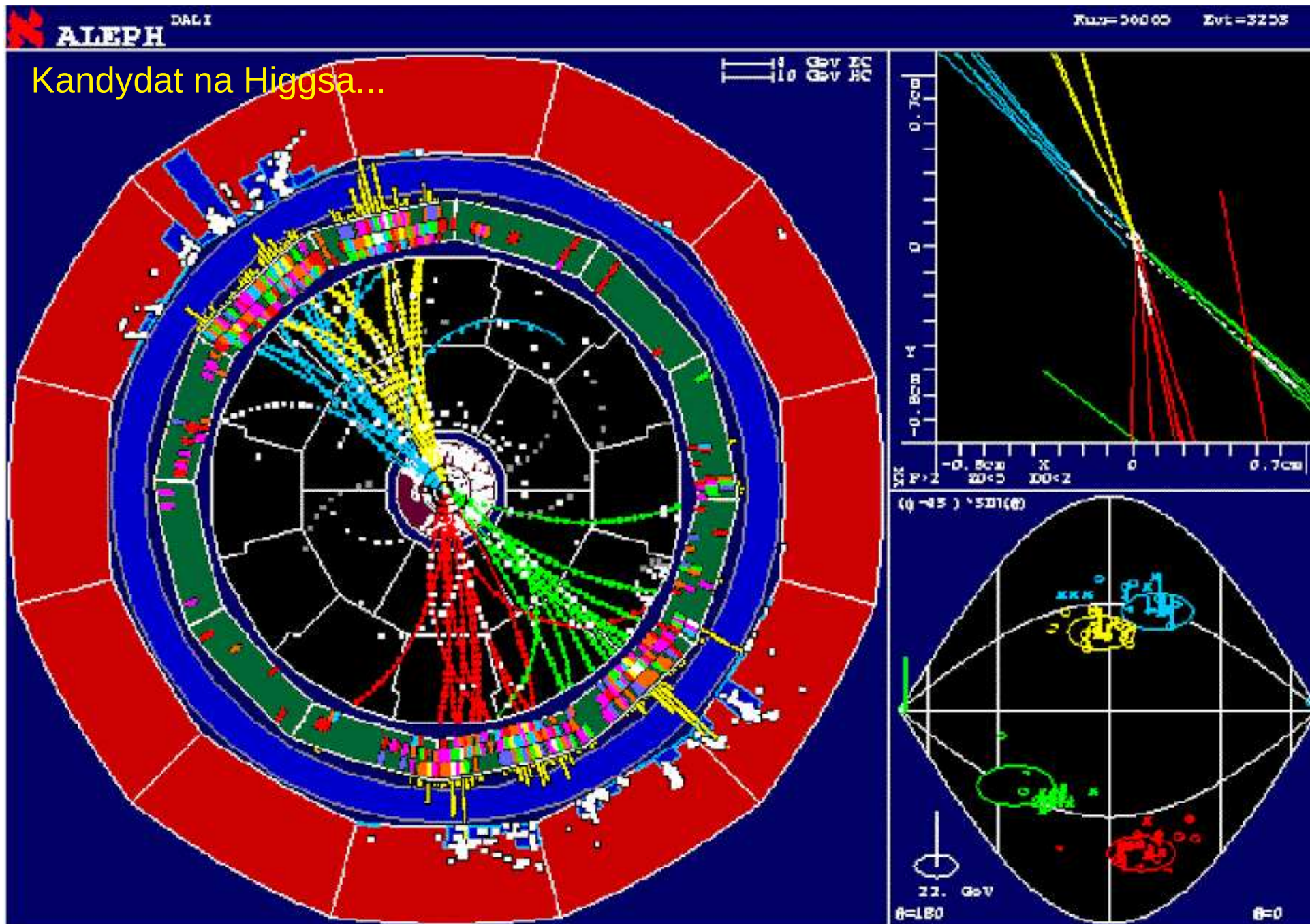
ostra selekcja

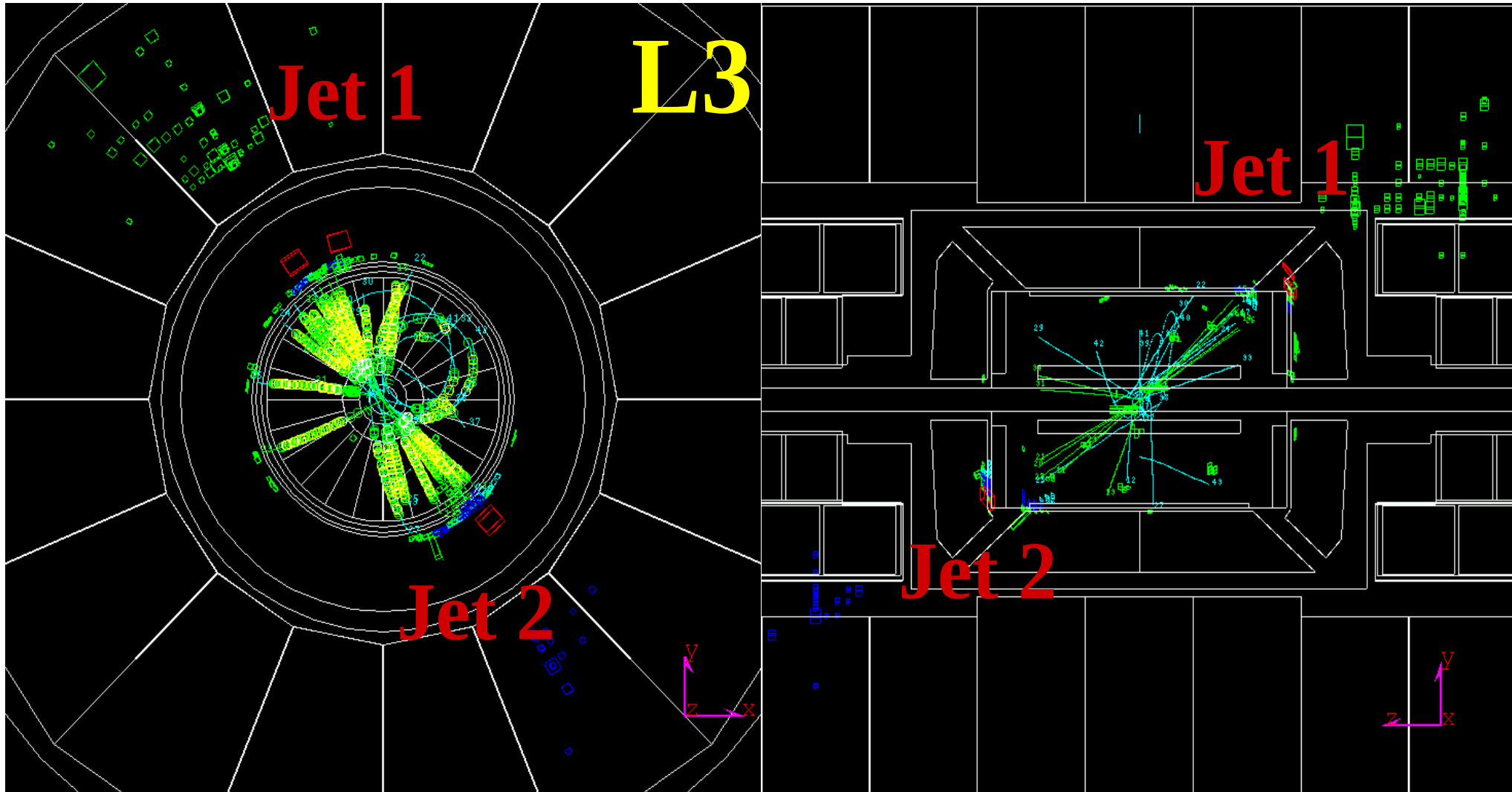
W obszarze $m_h \sim 115$ GeV widać niewielki nadmiar przypadków, który może pochodzić od produkcji Higgsa

Niestety, jest to efekt na poziomie $\sim 2\sigma$

LEP wyłączono zanim zdołał wyjaśnić ten efekt...

candidate for
 $e^+e^- \rightarrow H\nu\bar{\nu} \rightarrow 2 \text{ jets} + \text{missing energy}$

Poszukiwanie Higgsa

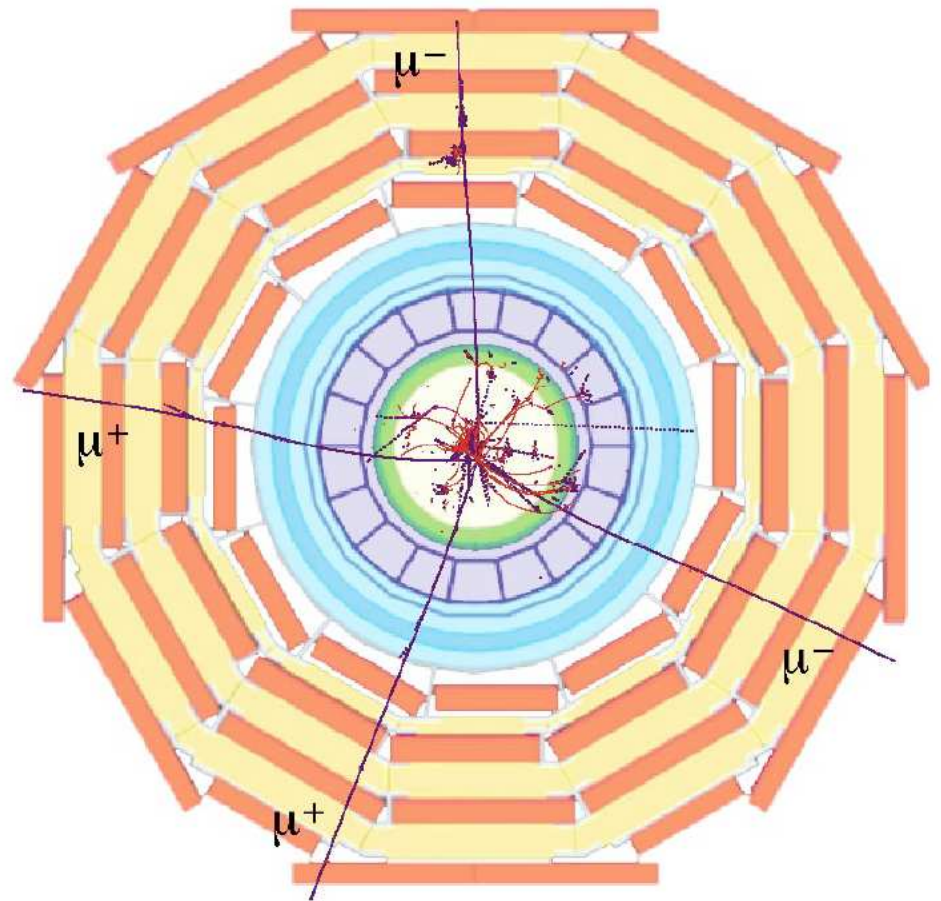
LHC

Poszukiwania **bozonu Higgsa** a następnie **pomiar** jego **parametrów** będzie jednym z głównych tematów badań

W zderzeniach pp tło hadronowe jest bardzo duże. Najbardziej obiecujący jest **kanal**:

$$pp \rightarrow H \rightarrow Z^0 Z^0 \rightarrow l^+ l^- l^+ l^-$$

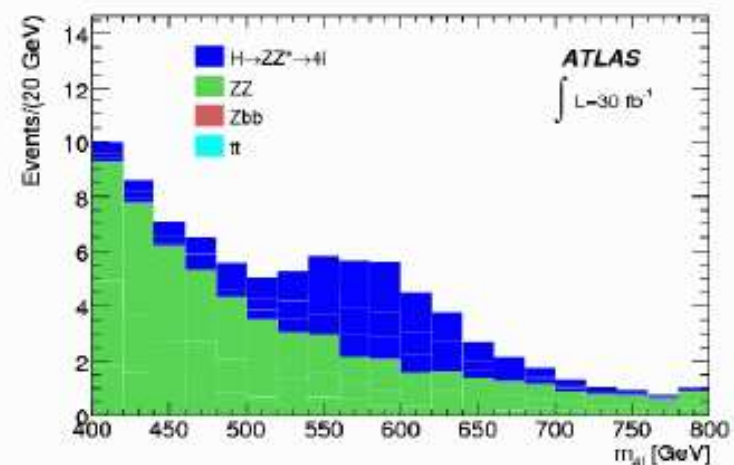
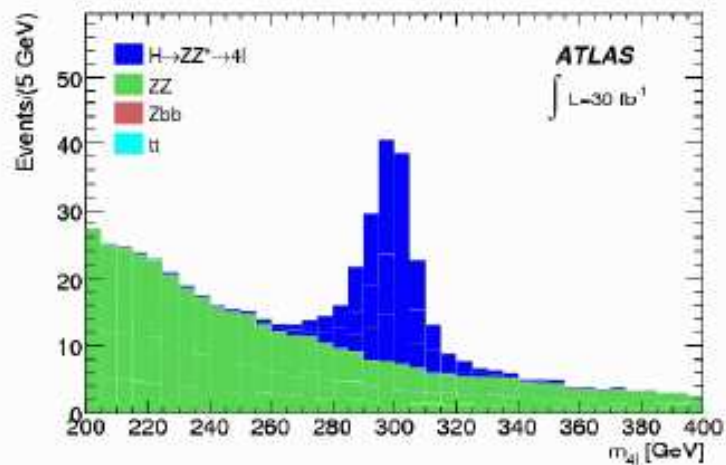
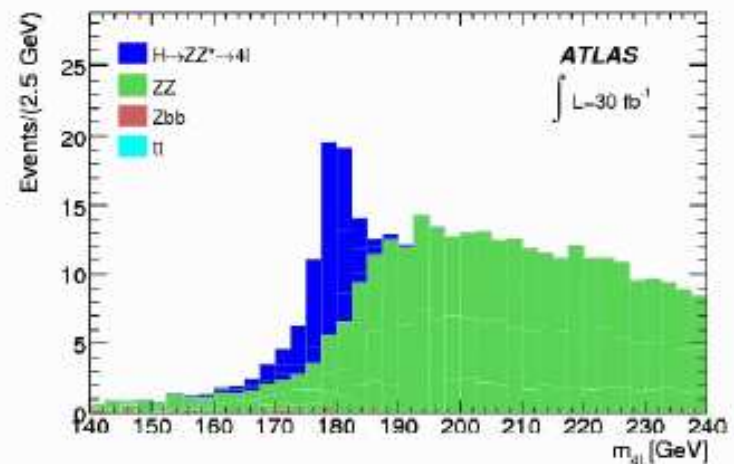
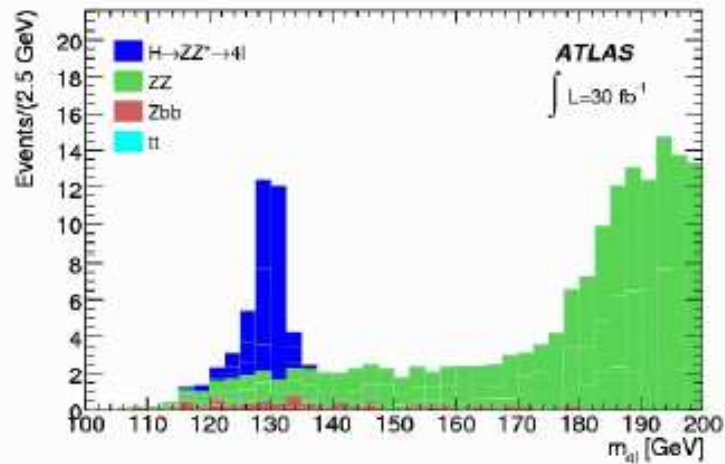
gdyż naładowane leptony ($e^\pm$ i $\mu^\pm$) można **łatwo zidentyfikować**

Poszukiwanie Higgsa

LHC

oczekiwany sygnał w detektorze ATLAS (dla różnych m_H)

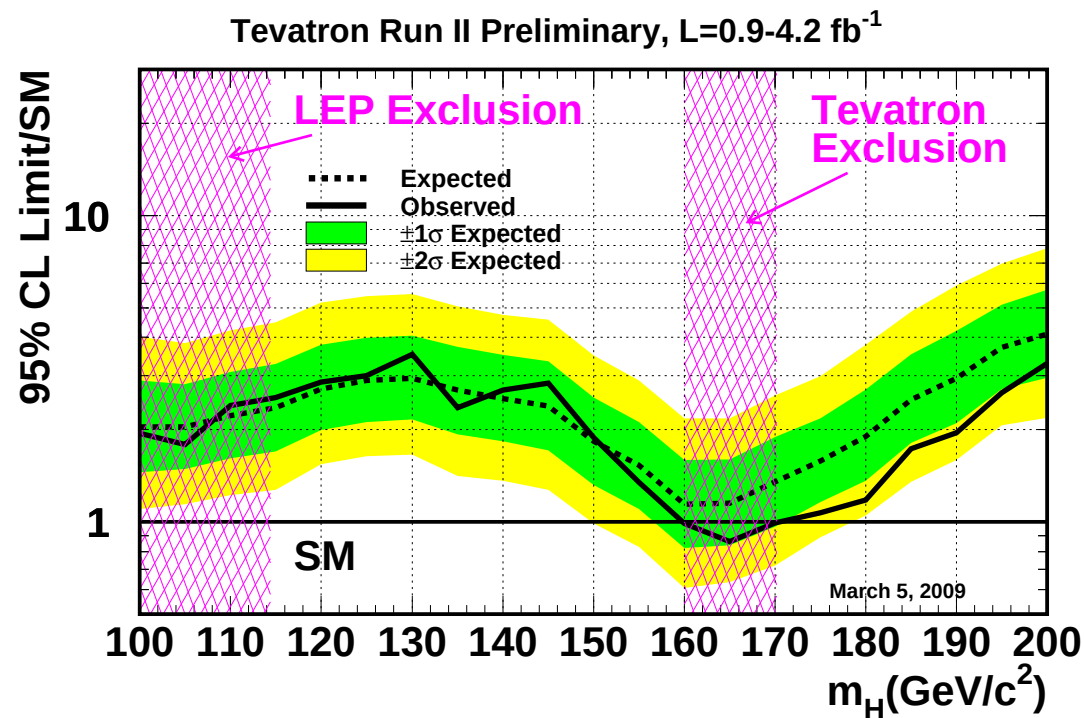

Poszukiwanie Higgsa

Tevatron

Zbieranie danych idzie “pełną parą”.

Ostatnio zaprezentowano pierwsze wyniki ograniczające dostępny zakres mas bozonu Higgsa (w ramach SM)

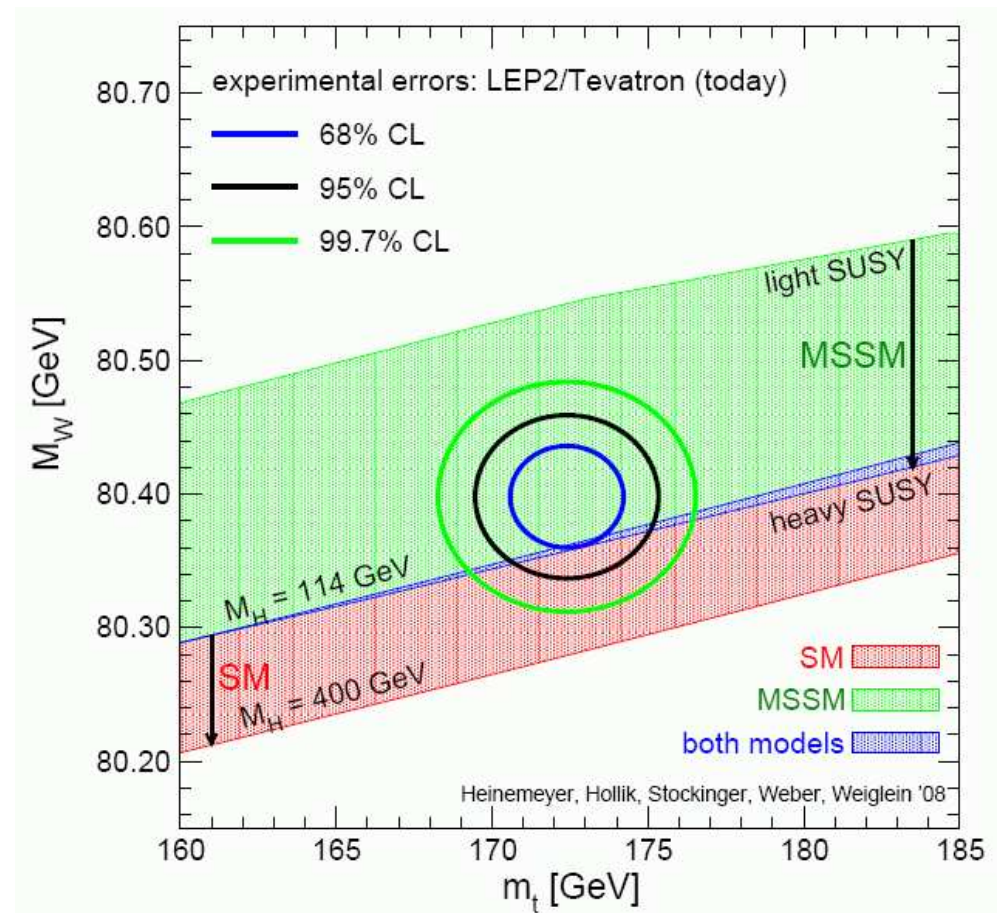
Poza Modelem Standardowym

SUSY

Choć wszystkie dostępne dane zgadzają się bardzo dobrze z SM to nie wyklucza to różnych jego rozszerzeń.

W szczególności modele supersymetryczne dają bardzo dobry opis danych...

Porównanie mierzonych mas t i W z przewidywaniami **SM** i **MSSM**

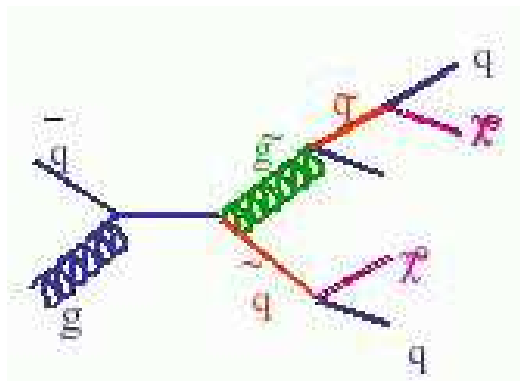

Poza Modelem Standardowym

SUSY

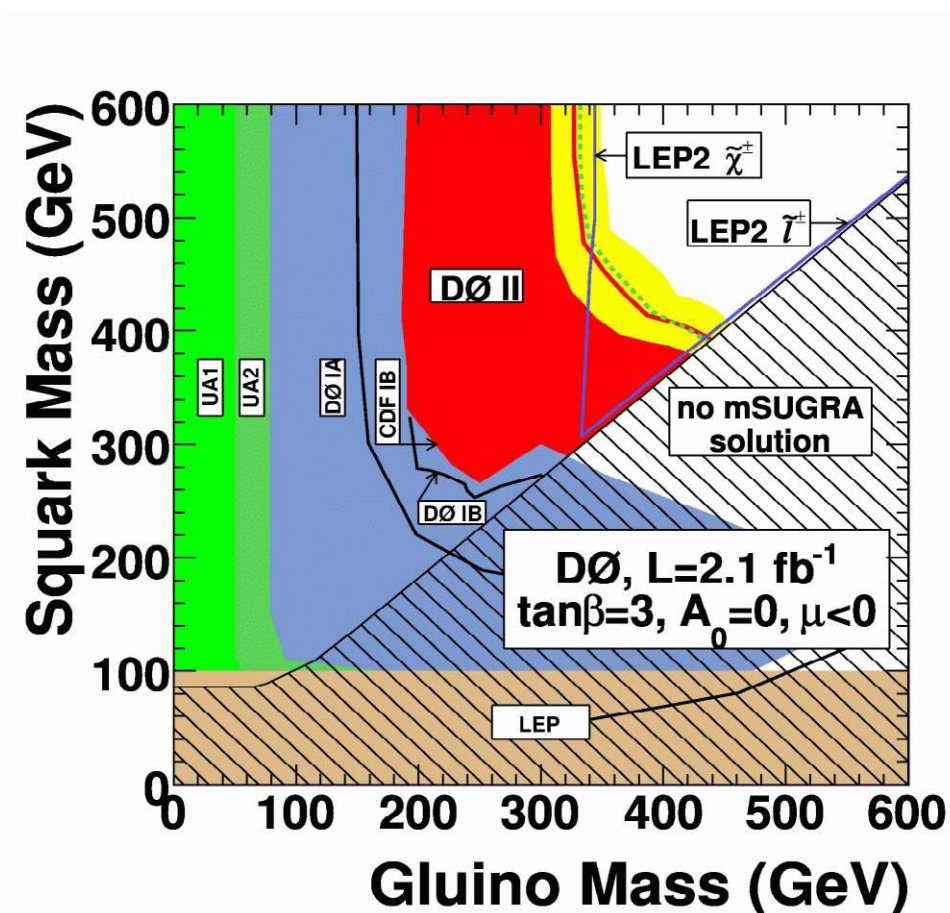
Intensywne poszukiwania w Tevatronie

Sygnał: jety hadronowe
+ brakujący pęd poprzeczny

Najlżejsza cząstka supersymetryczna (LSP) zachowuje się jak neutrino - nie oddziałuje ze "zwykłą" materią

Dotychczas bez powodzenia
Wykluczony obszar mas:

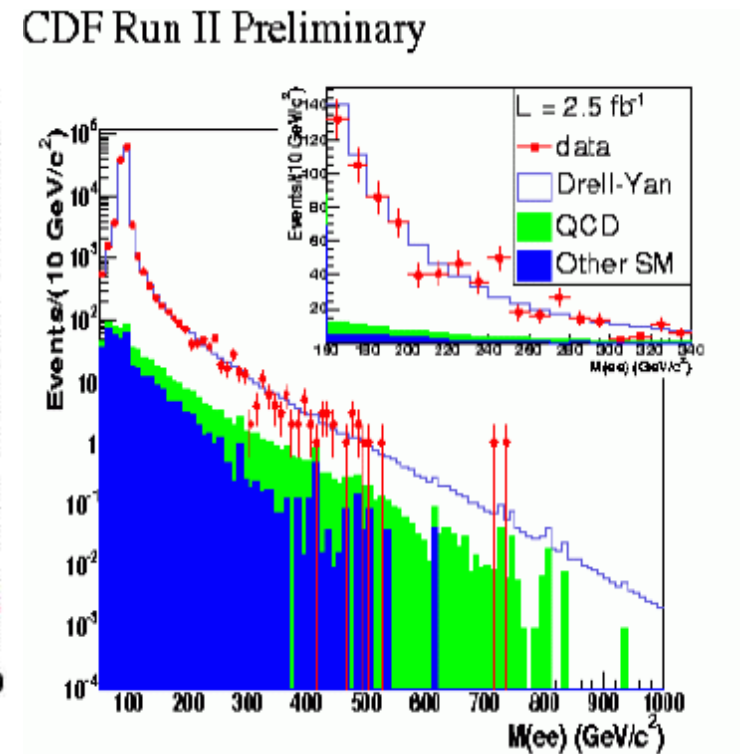
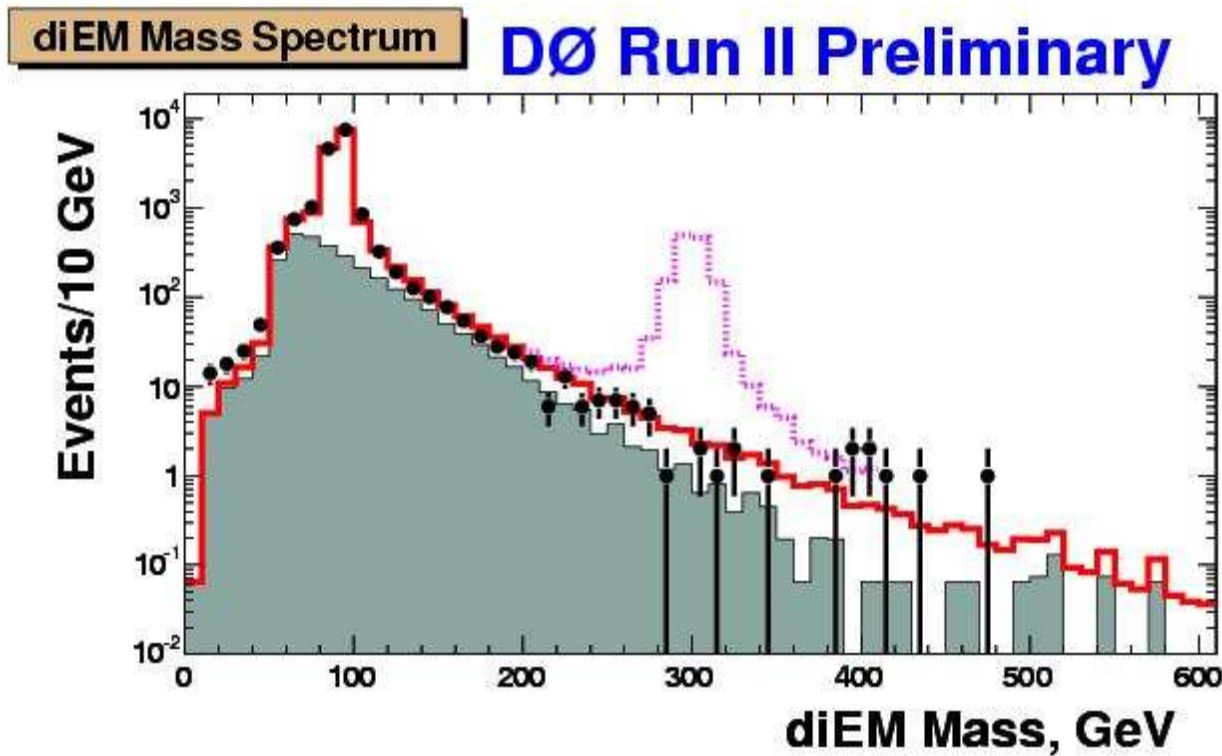

Poza Modelem Standardowym

Poszukiwanie stanów rezonansowych

np. dodatkowych bozonów Z'

Przekrój czynny na proces Drell'a-Yan'a w Tevatronie

masa niezmiennicza l^+l^-

Obecnie Tevatron wykluczył istnienie tego typu stanów do mas rzędu 1 TeV.